

Prace remontowo-konserwatorskie w Pałacu Lubomirskich przy Placu Litewskim w Lublinie

Pałac zwany pałacem Lubomirskich, Radziwiłłowskim oraz gmachem Komisji Województwa Lubelskiego, usytuowany jest w północno-wsch. części Placu i zwrócony frontem w kierunku południowym. Wzniesiony w końcu XVI w. jako podmiejska rezydencja Firlejów, od 1683 r. należał do Lubomirskich, zaś od 1751 r. do Sanguszków, następnie Szeptyckich. Nie potwierdzono źródłowo posiadania go przez Radziwiłłów. Na podstawie porównawczych analiz stylistycznych autorstwo pałacu przypisuje się Tylmanowi z Gameren. Od poł. XVIII wieku obiekt pogrążony był w ruinie, Nabyty na licytacji w 1801 r. przez B. Finke, został sprzedany cztery lata później rządowi austriackiemu. Wówczas doczekał się podjęcia prac remontowo-zabezpieczających. W 1822 r. pałac przekazano na rzecz Komisji Woj. Lubelskiego i wskazano Jana Ignacego Stompfa jako projektanta przebudowy, która trwała do 1824 r. Pięć lat później pożar spowodował znaczne zniszczenia obiektu. Powstały dwa projekty odbudowy, które Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych przekazała do zaopiniowania Henrykowi Marconiemu, budowniczemu rządowemu. Ten zaś przedstawił własny projekt przewidujący m.in. obniżenie budowli do dwóch kondygnacji, dobudowę bocznych skrzydeł w formie ryzalitów oraz podwyższenie barokowych alkierzy, które uzyskały formę wież.¹ Architektura posiadała klasycystyczne formy, środkowy ryzalit wyróżniała plastyczna dekoracja elewacji złożona z płaskorzeźbionych płycin nad oknami, konsoli, pasów „wolic oczek” i in. elementów. Obok ww. detalu występują elementy kamienne - bazy i głowice pilastrów. W latach 50. XIX w., w miejscu budynku gospodarczego wzniesiono oficynę zachodnią tzw. skarbową. W 1860 r. od północy dobudowano parterowe aneksy gosp., powstała przestrzeń w formie dwóch niewielkich dziedzińców. W 1871 r. przed ryzalitem środkowym od frontu wzniesiono arkadowy portyk na sześciu filarach, z oszkloną werandą na piętrze². Po II wojnie, do 1947 r. pałac użytkowało Wojsko Polskie. Wówczas wprowadzono niewielkie zmiany w układzie komunikacyjnym wnętrza, wyremontowano elewacje, rozebrano werandę nad portykiem. Od 1947 r. obiekt użytkowany jest przez Uniwersytet im. Marii Curie-Skłodowskiej.

W 1977 r. powstała koncepcja adaptacji obiektu na Pałac Ślubów, Zamiaru nie zrealizowano. W latach 1990-1991 powstał projekt nowej, kompleksowej adaptacji pałacu dla potrzeb naukowo-dydaktycznych i administracyjnych UMCS.³ Projekt przewidywał zarazem rewaloryzację zabytku, z zachowaniem formy architektonicznej ukształtowanej ostatecznie w 3. dw. XIX wieku. Założono

1 Pałac Lubomirskich, Komisji Województwa Lubelskiego zwany Radziwiłłowskim w Lublinie. Dokumentacja naukowo-historyczna, Barbara Skibińska-Sadecka (PP PKZ Lublin), 1983.

2 Tamże.

3 Pałac Lubomirskich. Lublin Pl. Litewski 3. Projekt techniczny (cz. architektoniczna), Z. Matuszczyk i zespół, 1990.

m.in. przeprojektowanie głównej klatki schodowej celem uzyskania reprezentacyjnego charakteru hallu oraz uporządkowania układu komunikacyjnego pietra korpusu głównego. Nowe klatki schodowe zaprojektowano także w obu skrzydłach. Projekt przewidywał likwidację zabudowy gospodarczej od str. pn., ogrodzenie obu „dziedzińców” i zmianę ich nawierzchni. Obiekt znajdował się ogólnie w stanie dostatecznym, z wyjątkiem stropów nad częścią parteru i piętra. Znaczne zniszczenia wykazywały tynki elewacji (obiekt nie posiadał izolacji) oraz część stolarki i podłóg. W projekcie przewidziano wykonanie izolacji przeciwwilgociowych i termicznych murów, założenie nowych stropów w miejsce zagrożonych awarią, odciążenie ceglanych sklepień, wzmocnienie więźby dachowej i inne wzmocnienia konstrukcyjne, wymianę pokrycia dachu na blachę miedzianą, wymianę części stolarki, modernizacja całości instalacji budynku oraz remont elewacji.

Z uwagi na bardzo szeroki zakres robót remontowych i wynikające w trakcie realizacji problemy dotyczące zachowania priorytetu zasad konserwacji zabytku wobec wymogów użytkownika i inwestora, w latach 1995-1998 powstało kilka uzupełnień do projektu podstawowego, projekty zamienne dot. rozwiązań fragmentarycznych, jak np. proj. doświetlenia poddasza czy remontu i adaptacji piwnic, które z uwagi na trudności z wykonaniem poprawnej wentylacji, mogą być użytkowane jedynie okazjonalnie. Powstały także projekty remontu i konserwacji elewacji oraz adaptacji wnętrz, uwarunkowane wynikami sondażowych badań. W trakcie prac realizacyjnych pojawiały się także wątpliwości natury konserwatorskiej, których nie rozwiązywały dotychczasowe opracowania badawcze i projektowe. Stąd też w 1995 r. poddano badaniom architektonicznym część wnętrza korpusu głównego pałacu.⁴ W wyniku badań potwierdzono m.in. istnienie galerii (korytarza) na piętrze, pochodzącej z XVII-wiecznej rezydencji (uwagi na zakres XIX-wiecznych przekształceń wnętrza układ nie był możliwy do odtworzenia a nawet pełnego odczytania), ustalono ostatecznie zakres dopuszczalnych przekształceń, gł. w zakresie rozwiązań komunikacyjnych.

W wytypowanych wnętrzach pałacowych przeprowadzono badania na obecność dekoracji malarskich oraz opracowano program prac konserwatorskich. Wyniki badań posiadały zasadniczy wpływ na rozwiązania projektowe w zakresie prac remontowo-konserwatorskich wnętrz. Sondażowym badaniom poddano hali, klatkę schodową oraz pomieszczenia I piętra korpusu gł. i skrzydła zachodniego. Sondaże wykonane na klatce schodowej⁵ wykazały istnienie polichromii ściennych w formie boniowania i fryzu z płycinami. W hallu gł. stwierdzono nikłe ślady polichromii iluzjonistycznej w formie fryzu pod sufitem.⁶ Z uwagi na zły stan zachowania

4 Pałac Lubomirskich. Korpus główny cz. północna. Badania architektoniczne, T. Michalak, S. Albiniak, 1995. Pałac Lubomirskich. Korpus główny cz. środkowa (piętro), uzupełniające badania architektoniczne, T. Michalak, S. Albiniak, 1995.

5 Dokumentacja konserwatorska. Badania na obecność polichromii w klatce schodowej Pałacu Lubomirskich w Lublinie, M. Wiciejowska-Stankiewicz, 1996.

6 Zasadnicze badania przeprowadzono w 1990 r.: Pałac Lubomirskich, Komisji Województwa Lubelskiego zw. Radziwiłłowskim w Lublinie. Badania polichromii w pom. hallu i trzech frontowych pomieszczeń I p. (sondaże), 1990. Następnie: Stan zachowania i program prac konserwatorskich zabytkowego wystroju Pałacu Lubomirskich w Lublinie, M. Konkolewska, 1996.

wykonano szablon i pełną rekonstrukcję dekoracji.⁷ (fot. nr 3). Na klatce schodowej i w pomieszczeniu do niej przylegającym odsłonięto zachowane fragmenty iluzjonistycznego „boniowania”, płycin i fryzu podsufitowego. Dekorację zrekonstruowano, z jednoczesnym zachowaniem i „wypunktowaniem” fragmentów oryginalnych. Zgodnie z pierwotnym zamierzeniem całość stwarza wrażenie okładziny kamiennej⁸. Na I piętrze korpusu głównego i skrzydła zach. przebadano trzy reprezentacyjne pomieszczenia posiadające dekorację sztukatorską i zabytkową stolarkę drzwiową, w rym salę im. Daszyńskiego z gipsowymi sztukateriami o motywach roślinnych i groteskowych, salę zw. „gotycką” z bogatym wystrojem sztukatorskim o formach neogotyckich oraz pomieszczenie bez dekoracji plastycznej. W sali im. Daszyńskiego odkrywki ujawniły występowanie złocień i polichromii. Niewielki procent zachowania polichromii iluzjonistycznej z motywami architektonicznymi nie dawał podstaw do rekonstrukcji. Odkryte fragmenty zadokumentowano i zabezpieczono. Sztukaterie oczyszczono, uzupełniono złocenia i polichromię.⁹ W wyniku badań ustalono pierwotną kolorystykę zarówno dekoracyjnych elementów plastycznych jak również płaszczyzn, ścian, co dało podstawę do właściwego ukierunkowania konserwatorskich prac realizacyjnych, w tym rekonstrukcji historycznej kolorystyki płaszczyzn ścian. Powyższe dotyczyło wszystkich pomieszczeń poddanych badaniom. Kompleksowej konserwacji poddano także salę z dekoracją neogotycką. Na sztukateriach nie stwierdzono występowania polichromii i złocień. Po oczyszczeniu i uzupełnieniu ubytków sztukaterie pomalowano w kolorze odpowiadającym kolorystyce całości wnętrza. W pozostałych poddanych badaniom pomieszczeniach (korpus gł.- sala na piętrze i na parterze oraz skrzydło zachodnie) stwierdzono występowanie fragmentów polichromii w postaci roślinnych lub geometrycznych fryzów, jednakże nie wszystkie były na tyle czytelne, aby na ich podstawie można było odtworzyć dekorację wnętrza. Rekonstrukcję fryzu wykonane w pom. parteru skrzydła zach., z uwidocznieniem fragmentu oryginalnego ornamentu arkadkowego.¹⁰

Wyniki badań i przebieg prac konserwatorskich zostały zadokumentowane. Należy podkreślić znaczącą rolę poznawczą badań architektonicznych oraz na występowanie polichromii, które były możliwe do wykonania w warunkach kompleksowego remontu pałacu.

Wśród prac konserwatorskich wewnątrz pałacu należy wspomnieć o konserwacji portalu z piaskowca (na parterze), który po usunięciu warstw pobiałych i farb olejnych oraz uzupełnieniu ubytków, został ponownie zamontowany w otworze drzwiowym parteru. Gruntownym zabiegom konserwatorskim z rekonstrukcją szkliva włącznie poddano również piece kafłowe, zwieńczone dekoracyjnymi masywnymi gzymsami, znajdujące się w sali im. Daszyńskiego oraz w pom. parteru skrzydła zach. Z uwagi na złą stabilność konstrukcji (dwa piece w sali Daszyńskiego) i stan stropu

7 Dokumentacja konserwatorska. Pałac Lubomirskich: holl główny, klatka schodowa, holl przed Salą Daszyńskiego, Sala Daszyńskiego, pomieszczenia parteru i pierwszego piętra .skrzydła zachodniego, elewacja - okna iluzjonistyczne, akroteriony na tympanonie, kapitele i bazy pilastrów, płyciny w ryzalicie środkowym, M. Konkolewska (Pracownia Konserwacji Dziel Sztuki, Lublin), 2001.

8 Tamże.

9 Tamże.

10 Tamże.

(sala parteru) zachodziła konieczność ich rozbiórki (i ponownego postawienia). Umożliwiło to wykonanie odsolenia i gruntownego oczyszczenia kafli.

Kolejnym etapem robót, do którego przystąpiono wiosną 1998 roku, były prace remontowo-konserwatorskie elewacji. Poprzedziły je sondażowe badania tynków i warstw malarskich¹¹ przeprowadzone w celu ustalenia właściwej historycznie kolorystyki, a także badania wystroju plastycznego mające na celu opracowanie programu specjalistycznych zabiegów konserwatorskich¹². W niezbędnym zakresie wymieniono odspojone tynki (w najgorszym stanie znajdował się portyk przed elewacją frontową), przemurowano fragmenty, w których występowały znaczne pęknięcia. Odtworzono pierwotne, zatarte w wyniku poprzednich remontów profilowanie gzymsów. Skuto cokół, i w miejscach dotychczas istniejącego lastrica zastosowano regularne płyty z piaskowca. Pracom konserwatorskim poddano wspomniany wyżej wystrój plastyczny elewacji frontowej. Zarówno elementy wykonane z piaskowca (kapitele i bazy), odlewy gipsowe (płyciny z dekoracją figuralną), jak i w narzucie wapienno-piaskowym (akroteriony), wymagały gruntownych zabiegów konserwatorskich. Najbardziej zniszczone okazały się opracowane plastycznie płyciny, w związku z czym nie podjęto prac in situ, lecz zdemontowano w celu poddania zabiegom konserwatorskim. Elewacjom nadano właściwą historycznie kolorystykę ustaloną na stawie wyników sondażowych badań tynków i warstw malarskich. Interesującym zagadnieniem w konserwacji elewacji pałacu było odnalezienie fragmentów polichromii - iluzjonistycznie malowanych okien w technice suchego fresku. Zrekonstruowano piętnaście okien w elewacjach południowej, wschodniej i zachodniej, co wydatnie podkreśliło walory plastyczne dość surowej w wyrazie architektury.

Należy nadmienić, że nad pracami ziemnymi związanymi z budową kanalizacji deszczowej oraz przyłączy do obiektu, prowadzone były nadzory archeologiczne. Odnaleziono fundamenty przybudówek gospodarczych oraz fragmenty ceramiki i kafli głównie z XVII i XVIII w., a także najstarsze fragmenty ceramiki datowane na XV-XVI wiek. Przebieg nadzorów i znaleziska zostały zadokumentowane.¹³

Efekty kompleksowej rewaloryzacji zabytkowego obiektu wysoko oceniła komisja Wojewódzkiego Konkursu Otwartego o „Laur Konserwatorski” i uhonorowała tym wyróżnieniem inwestora w pierwszej edycji Konkursu, który odbył się wiosną 2000 roku.

11 Lublin, Pl. Litewski 3, Pałac Lubomirskich. Projekt remontu elewacji i projekt kolorystyki, T. Michalak (PAZ „ABRYS”), 1998.

12 Stan zachowania i program prac konserwatorskich zabytkowego wystroju Pałacu Lubomirskich w Lublinie, M. Konkolewska, 1998.

13 Lublin, Pałac Lubomirskich. Sprawozdanie z nadzorów archeologicznych nad wykopami związanymi z budową kanalizacji deszczowej oraz nad wykopami związanymi z wykonaniem izolacji pionowej ścian składu opału, A. Hunicz, 2000.